

گفتن به جای نشان دادن^۱

نقد و بررسی کتاب پسری که دور دنیا را رکاب زد

● مهدی ابراهیمی لامع

نویسنده، پژوهشگر و منتقد ادبی / کارشناس ارشد پژوهش هنر
behzad_lamel@yahoo.com

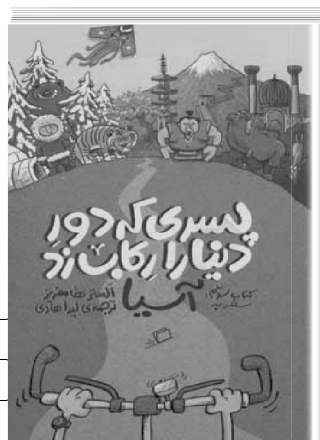
چکیده

مقاله حاضر جستاری است در نقد و تحلیل کتاب پسری که دور دنیا را رکاب زد نوشته الستر هامفریز و برگردان لیدا هادی که سال ۱۳۹۷ در نشر اطراف چاپ شده است. از اهداف مهم این جستار بررسی و تحلیل ویژگی‌های اصلی کتاب و نیز آشکار نمودن نقاط ضعف و قوت آن است. به طور کلی مهم‌ترین مواردی که در این نوشتار بدان‌ها پرداخته شده عبارتند از: بررسی ساختار کلی کتاب، بررسی شیوه روایت‌پردازی، بررسی میزان هماهنگی کتاب با شرایط گروه سنی نوجوان^۲، بررسی سوژه، موضوع و پتانسیل بالقوه آنها برای سفرنامه‌نویسی، بررسی تصاویر و ویژگی‌های تصویری کتاب و در نهایت نتیجه‌گیری کلی از مباحث مطرح‌شده.

کلیدواژه‌ها: سفرنامه و سفرنامه‌نویسی، روایت‌پردازی و روایت‌شناسی^۳، تصویر و تصویرپردازی، موضوع، سوژه

مقدمه

ادبیات کودک و نوجوان در تعریفی عام و گسترده، به همه فعالیت‌های مکتوب انجام‌گرفته در محدوده گروه‌های سنی کودک و نوجوان گفته

هامفریز، الستر. (۱۳۹۷). *پسری که دور دنیا را رکاب زد*، ترجمه لیدا هادی؛ تصویرگر تام مورگان جونز. تهران: نشر اطراف، ۱۵۷۰۰۰ ریال، شابک: ۹۹۲۲۴-۹۹۲۲۴-۶۲۲-۹۷۸

فصلنامه نقد کتاب

نور و نوجوان

سال ششم، شماره ۲۲
تابستان ۱۳۹۸

۴۴

می‌شود؛ یعنی همه آثار علمی، ادبی، فرهنگی، هنری، داستانی و غیرداستانی که به نوعی در آموزش و پرورش این دسته از مخاطبان مفید و مؤثر باشند. به تعبیر دیگر «هر آنچه خارج از برنامه درسی و آموزش مستقیم، هنرمندانه نوشته و تنظیم شود، ادبیات کودکان خوانده می‌شود» (حجازی، ۱۳۸۷، ص. ۱۶). هرچند که در نگاهی کلی‌تر «همه علوم و معارف بشر ابتدا ادبیات هستند و سپس موضوعیت خاص پیدا می‌کنند» (شعاری‌نژاد، ۱۳۹۰، ص. ۱۰۷).

در میان آثار پرتنوع ادبیات کودک و نوجوان، سفرنامه‌نویسی و خاطره‌نویسی از جمله گونه‌هایی هستند که نسبت به گونه‌های دیگر ادبی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. هرچند که در سال‌های گذشته آثار نوشته‌شده به شیوه خاطره‌نویسی رشد محسوسی داشته‌اند، باین‌حال شمار سفرنامه‌های منتشرشده در سنجش با سایر آثار ادبی همچنان بسیار اندک و ناچیز است. این در حالی است که اگر سفرنامه‌ها بر مبنای قواعد و اصول درست سفرنامه‌نویسی نوشته شوند، می‌توانند مخاطبان بسیاری را به سوی خود جلب نمایند. در تعریف سفرنامه‌نویسی آمده است: «یکی از سبک‌های ادبی است که در آن شخصی که به سرزمین‌های دیگر سفر کرده، دیده‌ها، شنیده‌ها، تجربیات، رخدادها و احساساتش را درباره آن سرزمین‌ها برای آگاه کردن دیگران در قالب کتاب می‌نویسد» همچنین سفرنامه‌نویسی

اگر سفرنامه‌ها بر مبنای قواعد و اصول درست سفرنامه‌نویسی نوشته شوند، می‌توانند مخاطبان بسیاری را به سوی خود جلب نمایند

ویژگی‌هایی دارد که برخی از مهم‌ترین آنها عبارتند از: اشاره به راه‌ها و مسیرها و ویژگی آنها، اشاره به موقعیت و منطقه جغرافیایی سفر، اشاره به خوراک و پوشاک محلی مردم، اشاره به آداب و رسوم، جشن‌ها و اعتقادات جوامع انسانی، اشاره به مناطق تاریخی و دیدنی سفر، اشاره به ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی هر قوم یا ملت، و در نهایت بیان حال و هوای شخصی و احساس واقعی نویسنده درباره مشاهدات و تجربیات خود از سفر.

بدیهی است که هرچه رخدادها، ماجراها و توصیف‌های سفرنامه پرمایه‌تر و جاندارتر باشند، مخاطب نیز به همان نسبت از خواندن سفرنامه لذت بیشتری خواهد برد. با توجه به ویژگی‌های یادشده، کتاب حاضر را می‌توان سفرنامه‌ای دانست که بر اساس سفر طولانی نویسنده به دور دنیا و به شیوه بازگویی و توصیف خاطرات شخصی نوشته شده است؛ یعنی نویسنده خود در آغاز به سفری واقعی رفته و سپس خاطرات خودش را به شکل یک سفرنامه سه‌جلدی منتشر نموده است. با این وجود کتاب حاضر چه در شیوه روایت‌پردازی و ارائه اطلاعات و چه در کیفیت توصیف و بازنمایی رخدادها و صحنه‌ها با ضعف‌ها و قوت‌هایی همراه بوده است که در ادامه، با نگاهی تحلیلی، به مهم‌ترین آنها خواهیم پرداخت.

خلاصه کتاب

«تام» نوجوانی انگلیسی است که آرزوی سفری دور و دراز و غیرممکن را در سر می‌پروراند، یعنی سفر به دور دنیا با یک دوچرخه! این ایده یا آرزوی عجیب لحظه‌ای تام را رها نمی‌کند، تا جایی که حتی سر کلاس هم به جای گوش دادن به حرف‌های معلم سرگرم خیال‌پردازی درباره آن است. تام چندین بار ایده سفر با دوچرخه را با خانواده، هم‌کلاسی‌ها و دوستانش در میان می‌گذارد، ولی تقریباً همه آنها این سفر را غیرممکن و دیوانه‌وار می‌پندارند و با آن مخالف می‌کنند. تا اینکه یک روز صبح تام با اطلاع قبلی و بعد از جمع‌آوری وسایل مورد نیازش، تصمیم نهایی خود را می‌گیرد و سفر طولانی‌اش را با دوچرخه آغاز می‌کند. تام جهانگردی‌اش را از کشور انگلیس آغاز می‌کند و با گذشتن از چند کشور اروپایی به قاره آفریقا می‌رسد (جلد اول کتاب). سپس به قاره آمریکا می‌رسد و جنوب تا شمال آن را با دوچرخه پشت‌سر می‌گذارد (جلد دوم کتاب). بعد هم

به روایت سفرش در قاره آسیا و کشورهای آسیایی می‌پردازد (جلد سوم کتاب). در این سفر دور و دراز که چند سالی به درازا می‌کشد، تام در طول راه و به هنگام گذشتن از کشورهای گوناگون با صحنه‌ها و رخداد‌های فراوانی مواجه می‌شود که بسیاری از آنها بسته به شرایط سفر برایش جذاب و گاهی نیز تجربه‌انگیزند. در نهایت تام پس از چند سال رکاب زدن و گذشتن از پنج قاره و شصت کشور، و طی مسافتی بیش از ۷۴ هزار کیلومتر دوباره به آغوش خانواده‌اش در انگلیس بر می‌گردد و سفر خود را با موفقیت به پایان می‌رساند.

فصلنامه نقد کتاب

نور و نور

سال ششم، شماره ۲۲
تابستان ۱۳۹۸

۴۶

تحلیل متن

- بررسی سوژه و موضوع کتاب

می‌توان مفیدترین، جالب‌ترین و هیجان‌انگیزترین مولفه این کتاب را سوژه و موضوع آن دانست؛ چه اینکه کمتر خواننده‌ای را می‌توان یافت که عاشق ماجراجویی و مواجهه با رخداد‌های جذاب و شگفت‌انگیز سفری طولانی به دور دنیا نباشد. جالب اینکه نویسنده کتاب خود به تنهایی و سوار بر دوچرخه‌اش به این سفر دور و دراز رفته و پس از بازگشت به کشورش اقدام به نوشتن سفرنامه‌اش کرده‌است. به هر رو این سوژه به تنهایی و از جنبه‌های گوناگون از ارزش و اهمیت بالایی برخوردار است؛ زیرا از یک‌سو شمار کسانی که جسارت یا توانایی رفتن به چنین سفر پرخطری را داشته باشند بسیار اندک است؛ از دیگر سو امکانات و سوژه‌هایی که چنین سفری در اختیار نویسنده قرار می‌دهد، هم از نظر کیفیت و هم از نظر کمیت بسیار پرشمار و متنوع است.

برخی از این سوژه‌ها که خود به تنهایی می‌توانستند عاملی برای پیشرفت و جذابیت این کتاب باشند عبارتند از: تفاوت‌های زبانی و فرهنگی کشورها، تنوع پوشش، خوراک و سبک زندگی انسان‌ها، مناطق و آثار دیدنی و تاریخی گوناگون، اعتقادات و آیین‌های خاص هر جامعه، تنوع دینی و مذهبی، تنوع آب و هوایی، ویژگی‌های خاص هر قاره، رخداد‌های جالب و شگفت‌انگیز سفر و در نهایت سختی‌ها و خوشی‌هایی که شخصیت اصلی کتاب با آنها سر و کار داشته است. شخصیتی که پنج قاره و شصت کشور گوناگون را پشت سر گذاشته و بیش از ۷۴ هزار کیلومتر را با دوچرخه‌اش

نویسنده خود به
تنهایی و سوار بر
دوچرخه‌اش به این
سفر دور و دراز رفته
و پس از بازگشت به
کشورش اقدام به
نوشتن سفرنامه‌اش
کرده‌است

رکاب زده است. چنین سفری چه از نظر موضوع جذاب و کم‌نظیرش و چه از نظر سوژه بکر و دست‌اولش بی‌تردید برای هر نوجوانی جالب توجه و کنج‌کاو‌کننده خواهد بود.

بررسی راوی و روایت‌پردازی (روایت‌شناسی)

راوی کیست و چگونه روایت می‌کند؟ ملزومات و ویژگی‌های سفرنامه‌نویسی کدام است؟ کیفیت روایت‌پردازی در این کتاب چگونه است؟... این‌ها برخی از پرسش‌هایی هستند که در ادامه به آنها پاسخ داده خواهد شد.

الف- ویژگی‌های سفرنامه‌نویسی: اصولاً سفرنامه‌ها بر اساس واقعیات بیرونی و مشاهدات شخصی نگارنده به نگارش در می‌آیند و شیوه روایت‌پردازی در آنها بر توصیف، مرور و بازخوانی خاطرات و یادداشت‌های روزانه استوار است؛ چنانکه نویسنده با رعایت ترتیب و توالی رخدادها به سادگی می‌تواند مشاهدات خود را یکی پس از دیگری وارد متن کند و این شیوه را تا انتها ادامه دهد. در سفرنامه و دیگر گونه‌های مشابه (قصه، حکایت، زندگینامه، خاطره و...) معمولاً تأکید چندانی بر وجود پیرنگ و روابط علت و معلولی و همچنین جابه‌جایی در ترتیب مکان‌ها، زمان‌ها و رخدادها وجود ندارد (پیشاپیش شکل درست همه این‌ها در هنگام سفر یادداشت‌برداری شده است).

نویسندگان سفرنامه اغلب به دنبال ایجاد یک ساختار فرمی - معنایی معقول و منطبق بر واقعیت هستند و افزودن یا کاستن چیزی به سفرنامه جایز نمی‌دانند. به طور کلی برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های یک سفرنامه خوب عبارت است از: مشاهده و توصیف دقیق، پرداختن به اطلاعات مفید و دوری از حاشیه‌ها، ایجاز و گزیده‌گویی، صداقت و راست‌گفتاری، صمیمیت در توصیف و بیان، بدیع و جذاب بودن مطالب، زنده و جاندار بودن توصیفات، نثر ساده و به دور از پیچیدگی، جامع بودن و نیز اشاره دقیق به مواردی همچون: راه‌ها و مسیرها، موقعیت جغرافیایی، خوراک و پوشاک محلی، آداب و رسوم، جشن‌ها و اعتقادات، جاذبه‌های تاریخی و دیدنی، ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی، و در نهایت حس و حال شخصی و احساس واقعی نویسنده درباره مشاهدات و تجربیات ناب خود از سفر...

در این کتاب نیز مانند هر سفرنامه دیگری توجه ویژه نویسنده

در روایت‌پردازی بیش از همه بر توصیف و توضیح کنش‌ها، رخدادها و مشاهدات متمرکز شده است و از آنجا که منبع اصلی نویسنده مشاهدات واقعی او از سفرش به دور دنیا بوده است، پس می‌توان گرایش عمده به توصیف و کاربست شیوه‌هایی همچون یادداشت‌نویسی و خاطره‌نویسی را در روایت‌پردازی تا حد زیادی موجه و قابل دفاع دانست؛ زیرا که این رویکرد، خود، بخشی از روند طبیعی سفرنامه‌نویسی است. باین‌حال زمانی که بخواهیم این کتاب را بر اساس سایر اصول و قواعد سفرنامه‌نویسی مورد بررسی قرار دهیم، هم در شیوه روایت‌پردازی و هم در نوع گزینش و توصیف مشاهدات (به‌ویژه رخدادها) به اشکالاتی بر می‌خوریم که از نظر فنی درخور تأمل هستند.

فصلنامه نقد کتاب

نور و نور

سال ششم، شماره ۲۲
تابستان ۱۳۹۸

۴۸

ب- کیستی راوی: این کتاب در مجموع دو راوی دارد: ۱- راوی دانای کل که عمده روایت کتاب بر عهده اوست و با اینکه هرازگاه در ذهن و فکر شخصیت‌ها نفوذ می‌کند، عمق نفوذ او در ذهن شخصیت‌ها اندک است. در واقع نفوذ او عمدتاً مربوط به ذهن و فکر شخصیت اصلی کتاب یعنی تام است و فقط در مواردی اندک و به شکلی کنترل‌شده به ذهن دیگر شخصیت‌ها نفوذ می‌کند. این راوی تمایلی به پیشگویی و لو دادن رخداد‌های آینده و جابه‌جایی‌های مکرر زمانی (پس‌وپیش کردن رخدادها) ندارد و فقط به ماجراهایی که در حال یا گذشته رخ داده‌اند می‌پردازد... ۲- راوی اول شخص (منِ راوی) که عهده‌دار روایت بخش‌های پایانی برخی فصل‌هاست و نسبت به راوی دانای کل حجم کمتری را روایت می‌کند. این بخش‌های کوتاه عمدتاً به شکل دل‌نوشته یا یادداشت‌های خودمانی هستند و نیز دربردارنده خلاصه‌ای از اطلاعات، توصیفات، پیشنهادات و دیدگاه‌های مفیدی که از زبان شخصیت تام روایت می‌شوند. جدا از تفاوت شیوه روایت‌پردازی و کیفیت خاص هر یک از آنها، می‌توان کاربست همزمان راوی دانای کل و راوی اول شخص را کوششی مؤثر در راستای تقویت ساختار روایی داستان دانست.

این کتاب در مجموع دو راوی دارد، راوی دانای کل و راوی اول شخص، می‌توان کاربست همزمان دو راوی را کوششی مؤثر در راستای تقویت ساختار روایی داستان دانست

ج- امکانات بالقوه روایی: اصولاً جذابیت سفرنامه‌ها به طور مستقیم وابسته به میزان موفقیت نویسنده در به تصویر کشیدن درست، دقیق و جاندار مشاهدات، صحنه‌ها و رخداد‌های جذاب است؛ یعنی هرچه روایت نویسنده از مشاهداتش دقیق‌تر، جاندارتر و باورپذیرتر باشد، جذابیت اثر نیز

به همان نسبت بیشتر خواهد شد. در کتاب حاضر نیز که بر اساس سفر واقعی نویسنده به دور دنیا نوشته شده، با توجه به نشانه‌های موجود در متن، سوژه‌ها، صحنه‌ها و رخداد‌های بالقوه بی‌شماری در دل متن وجود داشتند که نویسنده با پرداختن به آنها می‌توانست به جذابیت اثر و رضایت مخاطب بیفزاید. برای نمونه نویسنده می‌توانست به کمک بازنمایی و به تصویر کشیدن تفاوت‌های فرهنگی و زبانی شخصیت اصلی کتاب (تام) با دیگر شخصیت‌ها یا پرداختن به خطر‌ها و مشکلات پیش‌آمده در طول سفر و راه پیروز شدن بر آنها لحظه‌های ناب و دلپذیر فراوانی را برای مخاطب فراهم آورد (این اتفاق در مواردی رخ داده است، ولی با توجه به ظرفیت و پتانسیل بالای متن، شمار آنها چندان درخور توجه نیست). در حالی که با وجود ظرفیت بالای کتاب در ارائه سوژه‌ها، رخدادها و صحنه‌های جذاب، شمار آنها به‌ویژه در جلد اول کتاب بسیار اندک و کم‌شمار است. به بیان دیگر، نویسنده با نادیده گرفتن شمار قابل توجهی از این امکانات در صد بالایی از قابلیت‌های بالقوه روایی کتاب را نادیده گرفته است؛ به گونه‌ای که می‌توان شمار اندک رخدادها و صحنه‌های جذاب را یکی از اشکالات این کتاب به شمار آورد.

د- شیوه روایت پردازی: جاندار بودن روایت از ویژگی‌های مهم و اساسی هر اثر ادبی منشور است؛ فرقی هم نمی‌کند که این اثر یک داستان باشد یا مثل کتاب مورد بحث که یک سفرنامه است. ضرورت جاندار بودن روایت در سفرنامه از آن روست که مخاطب به هنگام خواندن متن بتواند به سادگی خودش را در دل رخدادها قرار دهد و حال و هوای حاکم بر آنها را به درستی درک کند. در حقیقت جاندار کردن روایت نوعی زمینه‌سازی در ساختار روایت (به کمک نثر، زبان، شخصیت پردازی، فضا سازی، خلق معنا و انتقال حس و حال واقعی) است که راه را برای افزایش جذابیت، مقبولیت، باورپذیری و ارتباط پذیری اثر هموار می‌کند. چنین رویکردی در آثار سفرنامه‌نویسان بنام نیز قابل مشاهده است. برای نمونه در سفرنامه ناصر خسرو نگارنده به کمک تدابیری همچون صحنه‌سازی، دادن اطلاعات دقیق و نشان دادن جزئیات مفید در کنار گزیده‌گویی و ایجاز، چنان فضایی را پدید آورده که مخاطب به سادگی می‌تواند خودش را در انواع موقعیت‌ها قرار دهد و مشاهدات و حس و حال

واقعی آنها را درک کند... اگر چه در این کتاب نیز هرازگاه می‌توان توصیفات، صحنه‌پردازی‌ها و فضا‌سازی‌های جاندار و دقیقی را مشاهده نمود و از خواندنشان لذت برد، ولی حقیقت آن است که ساختار کلی روایت و شیوه روایت‌پردازی به دلایلی همچون: گزارشی بودن اغلب روایت‌ها، گرایش راوی (دانای کل) به رویکرد «گفتن به جای نشان دادن» و مهم‌تر از همه جاندار نبودن بسیاری از توصیف‌ها، تا حد قابل توجهی کیفیت مطلوب خود را از دست داده و آنچنان که باید و شاید اثرگذار نبوده است. افزون بر این‌ها، نویسنده در اغلب موارد، روایت را به توصیف صرف مشاهدات و بازنمایی کلی آنها محدود کرده و از پرداختن به عناصری مانند شخصیت‌پردازی، صحنه‌سازی و فضا‌سازی غافل مانده است. این روند چنان است که مخاطب چه به هنگام خواندن کتاب و چه بعد از آن قادر نیست که درک و شناخت درست و دقیقی از شخصیت‌ها، رخدادها و مناطق دیدنی سفر داشته باشد. به سادگی می‌توان در جای‌جای متن پاراگراف‌هایی را یافت که در قالب جملات ساده و گزارشی فقط به مرور کلی و پرشتاب خاطرات و رخداد‌های سفر پرداخته‌اند، آن هم در حالی که از سوی نویسنده کوششی برای جاندار شدن‌شان به عمل نیامده است. این‌گونه گرایش به «گفتن و نقل کردن» و «گفتن به جای نشان دادن» در بسیاری از موارد امکان شخصیت‌پردازی، صحنه‌پردازی و فضا‌سازی را از راوی گرفته است و متن را به شکل یک گزارش خبری در آورده است:

- تام همچنان به سمت شرق اروپا در سفر بود. روزها تبدیل به هفته‌ها شدند و هفته‌ها تبدیل به ماه‌ها اما تام همچنان در اروپا رکاب می‌زد. (ص. ۴۵)

- هفته‌ها در مسیر رودخانه دانوب رکاب زد. از اتریش، اسلواکی، مجارستان، صربستان و رومانی گذشت و به بلغارستان رسید. کشوری

گرایش به گفتن و نقل کردن امکان شخصیت‌پردازی، صحنه‌پردازی و فضا‌سازی را از راوی گرفته است و متن را به شکل یک گزارش خبری در آورده است

که دانوب در آنجا به دریای سیاه می‌ریخت. (ص. ۵۲)

در نمونه اول راوی با ارائه توصیفی کلی از وضعیت سفر، به نوعی سعی در ارائه یک لانگ‌شات یا دورنمای کلی دارد؛ ولی این دورنما زمانی توجیه‌پذیر است که راوی در کنار آن به توصیف و روایت جنبه‌های جزئی‌تر و مفیدتر سفر نیز پرداخته باشد؛ در حالی که نویسنده (در مواردی از این دست) توجه چندانی به جزئیات سودمند سفر نداشته و اغلب به کمک کلی‌گویی‌ها از کنار سوژه‌ها گذشته است. در نمونه دوم نیز راوی از میان شش کشور نامبرده فقط به جاذبه‌های کشور بلغارستان پرداخته است، چنانکه گویی پنج کشور دیگر هیچ جاذبه تاریخی، فرهنگی و درخور توجهی نداشته‌اند! به جز این دو مثال، در بخش‌هایی هم که راوی به توصیف جاذبه‌های دیدنی برخی از کشورها پرداخته، گاهی توصیفات و اطلاعات ارائه‌شده چنان محدود و اندک هستند که مخاطب به دریافت بدیع یا تازه‌ای از آنها دست نمی‌یابد. پاره‌ای دیگر از توصیفات نیز چنان کلی و دم‌دستی هستند که مخاطب با اندکی جستجو در اینترنت می‌تواند به سادگی به اطلاعاتی بس مفیدتر و جذاب‌تر از آنها دست یابد. این در حالی است که مخاطب سفرنامه بیش از هر چیزی مشتاق خواندن مطالبی است که برایش تازگی داشته باشند. به هر رو توصیفات موجود در این کتاب را می‌توان به سه گروه عمده زیر دسته‌بندی نمود که در میان آنها سهم گروه دوم و سوم به مراتب بیشتر از گروه اول است:

۱- توصیفات دقیق همراه با اطلاعات و جزئیات مفید

مردم شهر کاپادوکیه دو هزار سال پیش توی دخمه‌های زیرزمینی زندگی می‌کردند. خانه‌ها، مغازه‌ها و کلیساها همه و همه توی دل صخره‌ها و زیر زمین کنده شده بودند. مردم حتی محصولات کشاورزی و دام‌های خودشان را هم توی دخمه‌هایی که توی دل کوه کنده بودند جا می‌دادند. گویا هنوز هم بعضی از مردم کاپادوکیه توی خانه‌هایی که از سنگ ساخته شده‌اند و توی دل کوه جا دارند زندگی می‌کنند. کاپادوکیه علاوه بر خانه‌های سنگی عجیب و غریب، از نظر شکل و شمایل کوه‌های اطرافش هم خاص است. انگار که یک عالمه دودکش از دل زمین بیرون آمده و به آسمان رفته باشند. (ص. ۵۳، جلد اول)، (توصیفات و جزئی‌پردازی‌های مفید درباره شهر کاپادوکیه)

۲- گرایش به کلی‌گویی در توصیف‌ها و نادیده گرفتن جزئیات سودمند - چند روز بعد از ترک بلغارستان، به استانبول رسید. استانبول بزرگ‌ترین شهر ترکیه است. یک جورهایی قشنگ‌ترین شهری که تا به حال به آن سفر کرده‌است. استانبول برای صدها سال از مهم‌ترین شهرهای جهان بوده و بعضی از عمارت‌های آن خیلی خیلی قدیمی است. (ص. ۵۲، جلد اول)، (کلی‌گویی در توصیف شهر استانبول)

۳- نبود یا کمبود شدید اطلاعات، توصیفات و جزئیات سودمند نمونه این دسته را می‌توان در مورد کشورهایمانند اتریش، اسلواکی، مجارستان، صربستان و رومانی مشاهده نمود که با وجود سفر شخصیت اصلی کتاب به این کشورها هیچ اشاره‌ای به جاذبه‌های آنها در متن نشده است... نتیجه آنکه با وجود برخی توصیفات و رخدادهای جذاب، این کتاب به دلایلی همچون: جاندار نبودن پاره‌ای از روایت‌ها و خرده‌روایت‌ها و پرداخت ناقص و پرشتاب، حجم درخور توجهی از سفر جذاب، طولانی و پرماجرا نادیده گرفته شده و تنها بخش محدودی از آنها به مخاطب نشان داده است.

بررسی میزان هماهنگی کتاب با شرایط گروه سنی نوجوان

آثار ادبی در هر ژانری که نوشته شوند، تنها زمانی باورپذیر خواهند بود که در چارچوب قواعد همان ژانر نوشته شده باشند؛ قواعد و چارچوب‌هایی که در هر ژانر نسبت به ژانر دیگر و در هر کتاب نسبت به کتاب دیگر با هم متفاوت هستند. برای نمونه قواعد منطقی یک داستان علمی تخیلی تفاوتی آشکار با قواعد منطقی یک سفرنامه واقعی دارد؛ چنانکه در اولی می‌توان به کمک تخیل آزاد نویسنده کارهایی را انجام داد که در حالت عادی از عهده هیچ انسان یا ابزاری ساخته نیست؛ با این حال مخاطب به هنگام خواندن چنین اثری هرگز به دنبال یافتن چرایی و چگونگی انجام چنین کارهای خارق‌العاده‌ای نیست؛ زیرا که پیشاپیش چارچوب منطقی آثار علمی تخیلی را پذیرفته است. به همین ترتیب سفرنامه‌نویسی نیز چارچوب و قواعد خاص خود را دارد که البته در بخش‌های پیشین به

به دلایلی همچون
جاندار نبودن
پاره‌ای از روایت‌ها
و خرده‌روایت‌ها
و پرداخت ناقص
و پرشتاب، حجم
درخور توجهی از
جاذبه‌های این
سفر جذاب نادیده
گرفته شده است

مهم‌ترین آنها اشاره شد.

چارچوب‌هایی که نویسنده با رعایت کردن آنها می‌تواند ارزش اثر خویش را تا حد یک اثر فاخر و ماندگار (مانند سفرنامه ناصر خسرو) بالا ببرد. گاهی هم ممکن است که خواسته یا ناخواسته بخشی از قواعد منطقی ژانر را نادیده بگیرد و در ادامه منطق روایی اثر را با پرسش‌هایی چالش‌برانگیز مواجه کند. همچنان که این سفرنامه از همان صفحه‌های آغازین مخاطبانش را با پرسشی چالش‌برانگیز مواجه می‌کند. به راستی آیا باورپذیر و منطقی است که پسری نوجوان به‌کباره قید درس، مدرسه، خانواده و دوستانش را بزند و به هوای برآورده کردن ایده بلندپروازانه خویش بیکه و تنها به سفری دور و دراز به دور دنیا برود؟... برای پاسخ دادن به این پرسش نیاز است که نگاهی به نوشته‌های پشت جلد کتاب بیندازیم: در این داستان جذاب که الستر هامفریز - نویسنده، مستندساز و ماجراجوی اهل انگلستان - بر اساس ماجراهای واقعی سفر خودش به دور دنیا برای نوجوانان نوشته، مخاطبان با تام همراه می‌شوند؛ پسری ماجراجو که احساس می‌کند دنیای واقعی باید بزرگ‌تر از دنیای اطراف خودش باشد و تصمیم می‌گیرد با دوچرخه سفر باورنکردنی‌اش را برای دنیای بزرگ آغاز کند. سال ۲۰۰۱ میلادی الستر در سن ۲۵ سالگی سفر به دور دنیا را با دوچرخه آغاز کرد. سفر طولانی او چهار سال طول کشید و در این مدت ۷۴ هزار کیلومتر را رکاب زد. سال ۲۰۱۲ میلادی او به عنوان ماجراجوی برتر مجله نشنال جئوگرافیک انتخاب شد. او خالق ایده «ماجراجوهای کوچک» است؛ سفرنامه‌های ماجراجویانه کوچک و ساده‌ای که از عهده هر کسی بر می‌آید. الستر درباره ماجراجویی‌هایش کتاب‌های زیادی نوشته که به زبان‌های مختلف ترجمه شده‌اند. (پشت جلد کتاب) چنانکه می‌بینیم این کتاب برگرفته از سفر واقعی نویسنده به دور دنیا در سن بیست‌وپنج سالگی است و البته نه در سن نوجوانی! نکته آنکه با کنار هم گذاشتن سن شخصیت اصلی کتاب با سن نویسنده متوجه می‌شویم که سن این دو حدود ده سال با هم اختلاف دارد. اهمیت این اختلاف در حوزه ادبیات بسیار زیاد است؛ چرا که اولی در گروه سنی نوجوان و دومی در گروه سنی بزرگسال جای می‌گیرد. نکته بدیهی و مهم آنکه شرایط سنی گروه نوجوان با شرایط سنی گروه بزرگسال چه

در زندگی واقعی و چه در آثار ادبی تفاوت‌های بسیاری با هم دارند؛ چنانکه به خاطر همین تفاوت‌ها ممکن است آثار یک گروه سنی برای گروه سنی دیگر نامطلوب و حتی آسیب‌زننده باشد (دسته‌بندی رده‌های مختلف سنی نیز درست به خاطر وجود همین تفاوت‌هاست). مهم‌ترین وجه تمایز یک نوجوان با یک بزرگسال را می‌توان وابستگی (عدم استقلال) مادی، معنوی و عاطفی او به خانواده و نداشتن تجربه کافی برای زندگی مستقل دانست. حال چگونه می‌توان توجیه کرد که یک نویسنده بدون در نظر گرفتن شرایط سنی مخاطبانش و تنها با پایین آوردن سن سفرکننده اقدام به نگارش چنین سفرنامه‌ای برای نوجوانان کند؟ سفرنامه‌ای که در آن نوجوانی کم‌تجربه بی‌آنکه از نظر فردی و اجتماعی به استقلال رسیده باشد، در تصمیمی ناگهانی، مدرسه، خانواده و دوستانش را رها می‌کند تا یکه و تنها به سفری بسیار طولانی و پرخطر برود؟!

صبح روز بعد زود از خواب بیدار شد و از تخت بیرون پرید. این آخرین شبی بود که توانست روی تخت نرم و راحتش بخوابد. برای شروع سفر پرماجراییش خیلی هیجان‌زده بود. همه وسایلبش بسته‌بندی شده بودند و آماده رفتن بود. البته یک کم دل‌شوره هم داشت. چیزی توی دلش مدام بالا و پایین می‌رفت. از این‌که باید با خانواده‌اش خداحافظی می‌کرد ناراحت بود. حتماً خیلی دلش برای آنها تنگ می‌شد اما می‌دانست اگر بخواهد یک جهانگرد واقعی شود باید از همین‌جا شروع کند. یک‌دفعه یاد آقای فیلد و بچه‌های کلاس افتاد. هیچ کدامشان باور نمی‌کردند که او واقعاً دست به چنین کاری بزند. اگر امروز سفرش را شروع نمی‌کرد مجبور بود توی مدرسه با تک‌تک بچه‌ها روبه‌رو شود و خنده‌های آنها را تحمل کند. همین کافی بود تا تصمیم آخرش را بگیرد. او آماده سفر بود. (ص. ۳۱، جلد اول)

شاید با اندکی آسان‌گیری بتوان این نوع کنش غریب و ناگهانی را به جسارت، شجاعت و حس ماجراجویی شخصیت نوجوان کتاب نسبت داد؛ ولی آیا به راستی می‌توان مخاطبان نوجوان این کتاب را صرفاً به بهانه ماجراجویی و عملی کردن افکار و آرزوهایشان (آن هم به هر قیمتی) به این‌گونه کنش‌های ناسازگار با شرایط سنی‌شان دعوت و تشویق

چگونه می‌توان
توجیه کرد که
نویسنده بدون در
نظر گرفتن شرایط
سنی مخاطبان
اقدام به نگارش
چنین سفرنامه‌ای
برای نوجوانان کند؟

نمود؟!... نکته مهم دیگر عدم توجه نویسنده به بحث‌هایی مانند امنیت سفر، آشنا نبودن با راه‌ها، کم‌تجربگی و عدم استقلال شخصیت اصلی کتاب است که همگی از نادیده گرفتن شرایط سنی نوجوانان یا آشنا نبودن با آن ناشی می‌شوند. ناگفته نماند که «احتیاج به امنیت خاطر مادی و معنوی، عاطفی و اخلاقی، احتیاج به تعلق داشتن به گروه، نیاز به محبت و محبت دیدن، نیاز به مورد احترام واقع شدن و به دیگران احترام نمودن، همراه با احتیاج به سرگرمی و تغییر محیط و لذت بردن از زیبایی را روانشناسان و متخصصان تعلیم و تربیت، اساسی‌ترین نیازهای انسان در هر سن و سالی - بعد از نیازهای فیزیولوژیک - شناخته‌اند» (حجازی، ۱۳۸۷، ص. ۶۹) که البته برخی از این نیازها در گروه‌های سنی پایین‌تر از شدت بیشتری برخوردار هستند. بنابراین منطقی نیست که والدین شخصیت اصلی کتاب فرزند نوجوانشان را بی‌هیچ حمایتی راهی سفری کنند که هزاران خطر کوچک و بزرگ در انتظارش است؛ چه اینکه برخی از این خطرهای مستقیماً سلامت جان و روان فرد را تهدید می‌کنند.

گذشتن از بیابان‌های خشک، تنها خوابیدن توی چادر در مناطق بیابانی و جنگل‌هایی پر از حیوانات گوناگون از جمله مواردی هستند که برای هر یک از آنها می‌توان نمونه‌ای در کتاب آورد. هرچند که باید به این موارد کمبود آب و خوراک کافی، کمبود شدید امکانات بهداشتی، خطرات ناگهانی و غیرقابل پیش‌بینی در طول راه، چگونگی تأمین شدن منابع مالی سفر و نیز اطمینان بیش از اندازه شخصیت تام به افراد ناشناس را نیز افزود. جالب اینکه در کل سه جلد این کتاب (حدود ۴۵۰ صفحه) نویسنده تنها سه بار به ارتباط شخصیت تام با خانواده‌اش (از طریق نامه) آن هم در قالب جملاتی بسیار کوتاه و کلی پرداخته است. به طور خلاصه موارد زیر شماری از مهم‌ترین پرسش‌هایی هستند که چارچوب منطقی کتاب را زیر سؤال برده‌اند:

- اولویت‌های زندگی یک نوجوان چیست؟ سفری دور و دراز به دور دنیا یا زندگی و کسب تجربه در حد معقول؟
- آیا کنش شخصیت نوجوان در ترک کردن مدرسه، خانواده و دوستانش به بهانه دنبال کردن ایده و آرزوی شخصی (سفر به دور دنیا با دوچرخه)

منطقی و توجیه‌پذیر است و با شرایط گروه سنی او همخوانی دارد؟
- چگونه ممکن است والدین یک نوجوان با درک شرایط سنی فرزندشان با چنین سفر پر مخاطره‌ای موافقت کنند؟

- مواردی مانند کم‌تجربگی شخصیت نوجوان، تأمین امنیت و منابع مالی سفر، چگونگی تعامل با افراد ناشناس و مواجهه با خطرات احتمالی و همچنین در دسترس نبودن نیازهای اولیه‌ای همچون آب، خوراک و امکانات بهداشتی چگونه توجیه می‌شوند؟...

در مجموع می‌توان از کنار هم گذاشتن این پرسش‌ها و نشانه‌های موجود در متن به این نتیجه رسید که متأسفانه نویسنده توجه چندانی به شرایط گروه سنی نوجوان نداشته و تصور کرده‌است که فقط با تغییر دادن سن شخصیت‌ها، می‌توان سفر پرخطر و دورودراز یک جوان بیست‌و پنج ساله را برای یک نوجوان چهارده پانزده ساله توجیه نمود. چه اینکه این دو گروه سنی شرایط بسیار متفاوتی از هم دارند و چنین رویکردی، دست‌کم از جنبه‌هایی که پیشتر به آنها اشاره شد، به هیچ وجه معقول و منطقی نیست. در حقیقت اگر سن شخصیت اصلی کتاب با سن واقعی نویسنده به هنگام سفر یکسان انتخاب می‌شد، آنگاه دیگر منطق چنین سفری نیز زیر سؤال نمی‌رفت و برای مخاطب باورپذیر بود.

- بررسی تصاویر و ویژگی‌های تصویری کتاب

از جمله نقاط قوت این کتاب، وجود تصاویری با ویژگی‌های اکسپرسیونیستی^۴ است. در این تصاویر آنچه که بیش از همه به چشم می‌خورد، تمایل به دفرمه شدن شکل واقعی انسان، اشیاء و همچنین محیط پیرامون است. چه اینکه این دفرمه شدن از یک نظر موجب آشکار شدن ویژگی‌های رفتاری افراد شده و از سوی دیگر در تقویت خیال‌پردازی مخاطب بسیار مؤثر است. از دیگر ویژگی‌های تصاویر این کتاب کاریست «خط» در انواع مختلف و شکل‌های گوناگون است. خطوط افقی، عمودی، اریب، منحنی، تکرار شوند و پیچ‌درپیچ هرکدام ویژگی‌های دیداری منحصر به فردی به تصاویر داده‌اند و بدین ترتیب به جذابیت و عمق معنایی آنها افزوده‌اند. از دیگر ویژگی‌های عمومی تصاویر کتاب می‌توان

از ویژگی‌های
تصاویر کتاب
می‌توان به کاریست
اندک فرم‌ها، اغراق
و تخیل کنترل شده،
وجود رگه‌های
کمیک و خودداری
از جزئی‌پردازی‌های
غیر ضروری نام برد

به کار بست اندک فرم‌ها (جاندار و بی‌جان)، اغراق و تخیل کنترل شده، سطوح اندک، حس برانگیزی، اختصار، وجود رگه‌های کُمیک، خودداری از جزیی‌پردازی‌های غیرضروری و در نهایت کار بست خطوط نرم، زبر و خشن با شدت‌های گوناگون نام برد. تصاویر همگی مکمل و توصیف‌گر متن هستند و کارکرد مستقلی ندارند؛ به زبان ساده‌تر برگرفته و تجسمی از متن و همواره در خدمت متن هستند. با وجود این ویژگی‌های مثبت و درخور توجه، هرازگاه در دل متن به تصاویر تکراری‌ای بر می‌خوریم که در مجموع کمکی به زیباتر شدن کتاب و گویاتر شدن متن نمی‌کنند؛ چنانکه در صورت حذف این تصاویر (برای نمونه تصاویر صفحه‌های ۴۱ و ۶۱ و ۸۵ و ۹۷ و ۱۲۱ از جلد اول) نه تنها مشکل خاصی در کتاب به وجود نمی‌آید که حدود ده صفحه از حجم هر جلد نیز کم می‌شود. اشکال جزیی دیگر گنجانیدن تصاویر اصلی در انتهای هر فصل است؛ این در حالی است که اگر تصاویر در دل متن گنجانده می‌شدند، هم به زیبایی و جذابیت کتاب افزوده می‌شد و هم به فهم بهتر مطالب آن. در مجموع به جز تصاویر تکرارشونده و غیرضروری، کیفیت تصویرنگاری هر سه جلد این کتاب خوب و درخور توجه است.

جلد سوم، ص. ۲۸

جلد دوم، ص. ۲۲

جلد اول، ص. ۳۰

جلد اول، ص. ۱۰

- بررسی ویژگی‌های بخش دوم روایت

از جمله مواردی که تا حدی فضا و حال و هوای کتاب را تعدیل نموده، یادداشت‌های شخصیت اصلی کتاب (تام) است که در انتهای برخی از فصل‌ها، در بخشی جدا از بدنه اصلی روایت و در قالبی متفاوت ارائه شده‌اند. این بخش جداگانه که «دفتر خاطرات تام» نام دارد به زبان

گفتاری (شکسته) روایت شده و عموماً دربردارنده گلچینی از مشاهدات جالب و اطلاعات مختصر و مفیدی از مکان‌ها و جاذبه‌های دیدنی و نیز بازتابی از تصمیم‌ها، پیشنهادها، دیدگاه‌ها و واگویی‌های شخصی تام نسبت به فراز و فرودهای سفر است که همگی به زبان خود او و اغلب همراه با یک یا چند تصویر روایت شده‌اند.

روزهای فوق‌العاده‌ای رو تو اتیوپی تجربه کردم. با دست غذا خوردم و کلی میمون و اسب آبی و نخل خرما دیدم. حتی یه کروکودیل هم به چشم خودم دیدم. غذای مردم اتیوپی عالی بود. پر از یه جور ادویه که خودشون بهش می‌گفتن: بربره. اینجا خانواده‌ها با هم توی یه ظرف مشترک غذا می‌خورن. مثل اینجرا. فقط اگه با دست چپ غذا برداری انگار به همه توهین کردی. توی اتیوپی همیشه باید با دست راست غذا خورد. «ووت» غذای ملی مردم اتیوپی. یه جور خوراک که با گوشت‌های مختلف درست می‌کنن. البته بهش یه عالمه بربره هم می‌زنن. من «دابوکولو» رو هم دوست داشتم. یه جور خمیرهای کوچک سرخ‌شده. به خوشمزگی دونات! (جلد اول، ص. ۹۸)

مهم‌ترین کارکرد این بخش کمک به صمیمی‌تر شدن روایت و ارائه اطلاعات مفید و دیدگاه‌های شخصی راوی به مخاطب است. در حقیقت ترکیب افکار و دیدگاه‌های شخصی تام با حس و حال واقعی او و همچنین اطلاعات مفیدی که به هنگام سفر در اختیار مخاطب قرار می‌دهد، این بخش را به یکی از جذاب‌ترین و سودمندترین بخش‌های کتاب تبدیل کرده‌است؛ چنانکه در آن می‌توان کم‌وبیش ویژگی‌هایی همچون: ایجاز و اختصار، گزیده‌گویی، دقت، صداقت و صمیمیت راوی را مشاهده نمود. اطلاعات این بخش اغلب بر محور آشنایی با غذاهای بومی، آداب و رسوم محلی، واژگان کاربردی زبان‌های دیگر، معرفی جاذبه‌های گردشگری و همچنین پیشنهادها، تجربی و کاربردی شخصیت تام دربارهٔ ملزومات سفر داشتن سفری آسان و ایمن است.

بعد از اینکه هر کی دربارهٔ بیابون سودان یه نظری داد در نهایت تصمیم گرفتم یه سری از قانون‌های طلایی رو که برای جون سالم به در بردن لازمه واسه خودم بنویسم:

- بطری خالی آب به تعداد زیاد جمع کن و همه رو پر کن و با خودت ببر.

صمیمی‌تر
شدن روایت و
اطلاعات مفیدی
که شخصیت به
مخاطب ارائه
می‌دهد و ترکیب
دیدگاه‌ها و حس
و حال واقعی او
مطالب مفیدی را
در اختیار خواننده
قرار می‌هد

- لاستیک‌های پهن مخصوص کوهستان دوچرخه رو استفاده کن. این طوری چرخ‌ها تو شن و ماسه بیابون گیر نمی‌کنن.
- یه کلاه آفتاب‌گیر رو سرت بذار و کرم ضدآفتاب رو هم فراموش نکن. لباس آستین‌بلند بپوش و شلوارک رو هم لطفاً بی خیال شو!... (جلد اول، ص. ۷۸)

فصلنامه نقد کتاب

نور و نور

سال ششم، شماره ۲۲
تابستان ۱۳۹۸

۵۹

نمونه دیگری از مطالب جالب این بخش، دادن اطلاعات ساده و اولیه دربارهٔ واژگان کاربردی زبان‌های دیگر کشورهاست که در ادامه نمونه‌ای از آن را مشاهده می‌کنید:
کلمه‌هایی که به زبون فرانسه یاد گرفتیم:

سلام: بونشروق / خداحافظ: آق واق / ممنون: مقسی / لطفاً: سیلووپله /
چپ: اگوش / راست: ادقوات / مستقیم: تودقوا / دوچرخه: بیسیک لت /
آفریقا: آفیک / غذا: نوقی تور / آب: لو (جلد اول، ص. ۴۳)

افزون بر این‌ها وجود تصویر، نقشهٔ راه، جدول، طراحی و دیگر آرایه‌های تصویری کارکردی چندبعدی و دلپذیر به این بخش از کتاب داده‌اند.

نتیجه‌گیری

کتاب سه‌جلدی پسری که دور دنیا را رکاب زد روایت سفر طولانی و پر نشیب و فراز نوجوانی به نام «تام» است که تصمیم گرفته سوار بر دوچرخه‌اش، یکه و تنها، دور دنیا را رکاب بزند. از آنجا که این کتاب بر اساس ماجراهای واقعی نویسنده از سفرش به دور دنیا نوشته شده، سوژه و موضوع آن در نگاه نخست برای هر مخاطب نوجوانی جذاب و دلپذیر می‌نماید؛ زیرا که چنین سفر نادری آن هم با محوریت یک نوجوان و با دارا بودن پتانسیل بالقوهٔ بسیار، پیشاپیش نوید ماجراها و رخدادهای جالب پرشماری را به مخاطبانش می‌دهد. باین‌حال این کتاب که در قالب سفرنامه و به کمک شیوهٔ خاطره‌نویسی به نگارش در آمده است، ویژگی‌هایی دارد که به طور کلی می‌توان از آنها با عنوان نقاط ضعف و قوت اثر نام برد. به طور خلاصه نقاط قوت کتاب را می‌توان به مواردی همچون: بکر و تازه بودن موضوع، سوژه و پتانسیل بالقوه و بالای

آنها برای جذب مخاطب، ترجمه روان و گیرای کتاب، کاربست متفاوت و تاثیرگذار بخشی از روایت با عنوان «دفتر یادداشت تام» و در نهایت وجود تصاویر اکسپرسیونیستی تاثیرگذار، حس برانگیز و جالب توجه در متن اشاره نمود... از سوی دیگر با خواندن کتاب می توان اشکالات و ضعفهایی را در آن مشاهده نمود که عناوین آنها به طور خلاصه عبارتند از: تکیه بر روایت توصیفی، گرایش به رویکرد «گفتن به جای نشان دادن»، کم شمار بودن ماجراها و رخدادهای جالب و جذاب، گذر سریع و شتابان از کنار رخدادها و پرداخت نیمه کاره آنها، خودداری از جزئی پردازی های مفید، نبود یا کمبود شدید اطلاعات مربوط به جاذبه های دیدنی برخی از کشورها، منطقی و باورپذیر نبودن تصمیم و کنش شخصیت اصلی کتاب (سفر به دور دنیا) با توجه به شرایط گره سنی نوجوان، کاربرد پاره ای تصاویر تکراری و غیر ضروری در متن و مهم تر از همه جاندار نبودن حجم زیادی از روایت و نادیده گرفتن شمار عظیمی از امکانات روایی به وسیله نویسنده... روی هم رفته این کتاب - سفرنامه را می توان به یک منبع انرژی با ظرفیت بسیار بالا تشبیه نمود که نویسنده تنها بخش کوچکی از آن را مورد استفاده و بهره برداری قرار داده است.

از دیگر سو با گرایش عمده به توصیف در روایت پردازی، نتوانسته آنچه انچه که باید و شاید رخدادها و ماجراهای این سفر جذاب و پرمعنا را به شکلی جامع، دقیق و جاندار به تصویر بکشد. در واقع این کتاب پتانسیل و شایستگی آن را داشت که از جمله جذاب ترین سفرنامه های ترجمه شده تا به اکنون باشد در حالی که به خاطر نادیده گرفتن بسیاری از امکانات بالقوه و آسان گیری در شیوه روایت پردازی، کیفیت آن تا حد قابل توجهی دچار کاستی شده و به شکل سفرنامه ای با کیفیت متوسط در آمده است.

پی نوشت

این نقد بر اساس خوانش کامل و دقیق جلد اول و گزیده خوانی جلد های دوم و سوم نوشته شده است.

۱- گفتن به جای نشان دادن: در آثار ادبی مکتوب (داستان، خاطره، سفرنامه، قصه و...)

فصلنامه نقد کتاب

نور و نور

سال ششم، شماره ۲۲
تابستان ۱۳۹۸

۶۰

روی هم رفته این کتاب - سفرنامه را می توان به یک منبع انرژی با ظرفیت بسیار بالا تشبیه نمود که نویسنده تنها بخش کوچکی از آن را مورد استفاده و بهره برداری قرار داده است

همواره تاکید بر آن است که روایت‌پردازی، توصیف و دادن اطلاعات به گونه‌ای باشد که مخاطب با خواندن آنها بتواند رخدادها، صحنه‌ها، شخصیت‌ها و به طور خلاصه جزئیات و کلیات متن را در ذهن خود تجسم کند. این هدف معمولاً از راه شخصیت‌پردازی، فضاسازی، صحنه‌پردازی، تعلیق و توصیف دقیق و جاندار به دست می‌آید. (نگارنده)

۲- گروه سنی نوجوان: برای دست‌یابی به بهترین نتایج، کتاب‌های مخصوص کودکان و نوجوانان به گروه‌های سنی متفاوتی تقسیم شده‌اند که دو گروه از آنها ویژه گروه سنی نوجوان است: گروه سنی د: دوره راهنمایی یا آغاز نوجوانی (هفتم و هشتم و نهم)؛ گروه سنی ه: دوره دبیرستان یا مرحله دوم نوجوانی (دهم، یازدهم و دوازدهم). (بر اساس جدیدترین گروه‌بندی انجام‌شده، برگرفته از سایت ویکی‌پدیا). برخی از ویژگی‌های مخاطبان نوجوان به طور کلی عبارت است از: «توجه به جنس مخالف، تشدید فعالیت‌های بدنی در پسران و گوشه‌گیری در دختران، تجسس برای یافتن فلسفه صحیح زندگی و مسائل انسانی، علاقه‌مندی به داستان‌های واقعی انسانی و حتی کتاب‌های ساده فلسفی، علاقه‌مندی به اکتشافات و اختراعات، مطالب علمی و تحقیقی، توجه به آینده و مشاغل گوناگون و... (حجازی، ۱۳۸۷، صص. ۶۹ - ۶۸). در این مقاله نگارنده، افزون بر جنبه‌ها و ویژگی‌های مثبت این گروه سنی، به برخی ویژگی‌های بازدارنده و محدودکننده آنها اشاره کرده‌است.

۳- روایت‌شناسی (Narratology): بررسی و شناخت راوی، شیوه روایت‌پردازی، ساختار روایت و نوع ارتباط آنها با یکدیگر به همراه کشف نقاط ضعف و قوت روایت‌پردازی یک اثر را گویند (نگارنده). تعاریف دیگری نیز برای این اصطلاح وجود دارد که از آن جمله: «شعبه‌ای از رویکرد علمی نسبتاً نوینی است که دغدغه اصلی آن شناسایی عناصر ساختاری و حالت‌های مختلف ترکیب این عناصر در روایت، شگردهای تکرارشونده روایت و تحلیل انواع گفتمان در روایت است.» (داد، ۱۳۸۵، ص. ۲۵۴).

۴- اکسپرسیونیسم (Expressionism): این اصطلاح را در معنای وسیع - و چون یک روش هنری - برای توصیف آثاری به کار می‌برند که هنرمند در آنها به منظور بیان عواطف یا حالات درونی، دست به کژنمایی واقعیت زده باشد. (پاکباز، ۱۳۹۳، ص. ۳۷). تصاویر این کتاب نیز همین ویژگی (تغییر شکل و کژنمای) را دارند. (نگارنده)

منابع

پاکباز، رویین (۱۳۹۳). *دایره‌المعارف هنر*، چاپ چهاردهم، تهران: انتشارات فرهنگ معاصر.

حجازی، بنفشه (۱۳۸۷). ادبیات کودکان و نوجوانان، ویژگی‌ها و جنبه‌ها. چاپ
دهم، تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان.
داد، سیما (۱۳۸۵). فرهنگ اصطلاحات ادبی. چاپ سوم، تهران: انتشارات مروارید.
شعاری‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۹۰). ادبیات کودکان. چاپ بیست و هفتم، تهران:
انتشارات اطلاعات.

فصلنامه نقدکتاب

نور و جوان

سال ششم، شماره ۲۲
تابستان ۱۳۹۸

۶۲